

Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита на крају обавезног образовања за ученике којима је потребна додатна образовна подршка

Према члану 78. став 2. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 (I)-др. Закон, 27/18 (II)-др. закон 10/19 и 6/20), ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом полажу завршни испит у складу са својим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева одређена врста инвалидитета. Усклађивање услова и садржаја завршног испита односи се на све ученике који остварују право на пружање додатне образовне подршке у смислу члана 2. Правилника о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање („Службени гласник РС” број 74/18). Планирање, организовање и спровођење завршног испита на крају обавезног образовања, према потребама ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, део је системских интервенција и мера Министарства у области осигурања доступности, праведности и квалитета у образовању.

Због тога је важно да педагошки колегијум, тим за инклузивно образовање и тим/тимови за пружање додатне образовне подршке у свакој школи утврде потребне врсте подршке за припрему и полагање завршног испита за ове ученике.

Утврђивање потребне врсте подршке у вези са завршним испитом остварује се у сарадњи са родитељима, односно другим законским заступницима ученика.

За прилагођавање услова и садржаја завршног испита ученицима са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и инвалидитетом и ученицима из социјално нестимулативних средина, потребно је да школе припреме податке о:

1. Броју ученика који завршавају осми разред према наставном програму основног образовања и васпитања из српског, односно матерњег језика, математике и пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, а којима је за завршни испит потребно прилагођавање форме тестова или начина испитивања (на Брајевом писму или са увећаним форматом слова и слика; присуство особе која чита текст или бележи одговор).

2. Броју ученика који завршавају осми разред према индивидуалном образовном плану (ИОП) са прилагођеним програмом наставе и учења из српског, односно матерњег језика и/или математике и/или пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, што подразумева прилагођавање услова, простора, начина рада, наставних средстава и сл. (видети члан 7. став 1. тачка 1) Правилника о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање).

3. Броју ученика који завршавају осми разред према ИОП-у са измењеним програмом наставе и учења из српског, односно матерњег језика и/или математике и/или пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, што подразумева прилагођавање образовних исхода (видети члан 7. став 1. тачка 2) Правилника о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање).

Потребне податке треба унети у обрасце 2 и 3. Податке припремају, проверавају и уносе чланови тима за инклузивно образовање и чланови тима/тимова за пружање додатне образовне подршке у школи. За тачност унетих података одговоран је директор школе, који потписује и печатира попуњене обрасце.

На основу података из Обрасца 2 школски тимови (Стручни тим за инклузивно образовање и тим/тимови за пружање додатне подршке ученицима) треба да припреме акциони план за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и инвалидитетом и ученике из социјално нестимулативних средина, са следећим елементима:

1. Прилагођавање простора и услова за полагање завршног испита

У зависности од моторичких и чулних могућности, степена и врсте инвалидитета и образовних потреба ученика, услови за полагање завршног испита могу бити прилагођавани на следећи начин:

- посебна просторија у школи за полагање завршног испита, уколико је то у интересу ученика;
  - одређивање сталног пратиоца током испита у школи, уколико је то у интересу ученика;
  - полагање завршног испита уз коришћење асистивне технологије
- Образложење: Претходне године смо имали позитивно искуство са два слепа ученика који су користили лаптоп при полагању завршног испита. ЗВКОВ је проследио електронске формате тестова и добро је функционисало.
- полагање завршног испита у кућним условима, уколико то захтева природа болести, односно инвалидитета;
  - полагање завршног испита у болничким условима, уколико то захтева природа болести, односно инвалидитета;
  - време за полагање завршног испита може бити продужено или распоређено на краће интервале за рад, уколико је то у интересу ученика.

2. Прилагођавање завршног испита

За ученике са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученике из социјално нестимулативних средина, садржај завршног испита може бити прилагођаван на следећи начин:

- За ученике са сметњама вида (према подацима које школе достављају на Обрасцу 3) који су учили према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без прилагођавања образовних исхода, а према индивидуализованом начину рада, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања обезбеђује тестове на Брајевом писму на српском језику или са увећаним форматом слова и слика на српском, односно матерњем језику. Ови тестови ће бити достављени у исто време када и тестови за остале ученике. Чланови тима припремају ученике за завршни испит. Ако су у школи за одређеног ученика осмишљени и коришћени неки други начини испитивања, исте треба користити и на завршном испиту за тог ученика, нпр. пратилац који ће читати питања или/и уписивати одговоре.

- За ученике са сметњама вида (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили по ИОП-у са измењеним програмом наставе и учења (прилагођеним образовним исходима) из српског, односно матерњег језика, математике или предмета који се проверавају комбинованим тестом, школски тимови припремају тестове из српског, односно матерњег језика, математике и комбиновани тест. У припреми тестова, руководе се циљевима и исходима ИОП-а, као и задацима из збирке за полагање завршног испита и одређују врсту подршке током полагања. Тестове потписују чланови ИОП тима. Чланови тима припремају ученике за завршни испит. Ако школа има услове и ако је то у интересу ученика, тестови се могу припремити на Брајевом писму, у увећаном формату или на неки други начин.

- За ученике са сметњама слуха (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без прилагођавања образовних исхода, а према индивидуализованом начину рада, уколико је то у интересу ученика, потребно је обезбедити лице које ће уз употребу знаковног језика помоћи ученику у разумевању захтева из тестова. Чланови тима припремају ученике за завршни испит.

- За ученике са сметњама слуха (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили по ИОП-у са измењеним програмом наставе и учења (прилагођеним образовним исходима) из српског, односно матерњег језика, математике или из пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, школски тимови припремају тестове из српског, односно матерњег језика, математике и комбиновани тест. У припреми тестова, руководе се циљевима и исходима ИОП-а, као и задацима из збирке за полагање завршног испита и одређују врсту подршке током полагања. Тестове потписују чланови ИОП тима. Чланови тима припремају ученике за завршни испит.

- За ученике са сметњама у кретању и коришћењу руку (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без прилагођавања образовних исхода, а према индивидуализованом начину рада, уколико је то у интересу ученика, обезбеђују се помоћна средства (асистивне технологије) или лице које ће уместо ученика уписивати одговоре у тестове. Чланови тима припремају ученике за завршни испит.

- За ученике са сметњама у кретању и коришћењу руку (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили по ИОП-у са измењеним програмом наставе и учења (прилагођеним образовним исходима) из српског, односно матерњег језика и/или математике и/или пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, школски тимови припремају тестове из математике и српског, односно матерњег језика и комбиновани тест. У припреми тестова, руководе се циљевима и исходима ИОП-а, као и задацима из збирке за полагање завршног испита и одређују врсту подршке током полагања. Тестове потписују чланови ИОП тима. Чланови тима припремају ученике за завршни испит.

- За ученике са сметњама у читању и писању и разумевању математичких операција – дисграфија, дислексија и дискалкулија (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без прилагођавања образовних исхода, а према индивидуализованом начину рада, уколико је то у интересу ученика, школа обезбеђује лице које ће ученику помагати у разумевању текста и захтева и у писању, тако што ће уместо ученика читати задатке или уписивати одговоре у тестове.

- За ученике са сметњама у интелектуалном функционисању (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили по ИОП-у са измењеним програмом наставе и учења (прилагођеним образовним исходима) из српског, односно матерњег језика и/или математике и/или пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, школски тимови припремају тестове из математике и српског, односно матерњег језика и комбиновани тест. У припреми тестова, руководе се циљевима и исходима ИОП-а, као и задацима из збирке за полагање завршног испита и одређују врсту подршке током полагања. Тестове потписују чланови ИОП тима. Чланови тима припремају ученике за завршни испит.

- За ученике са сметњама у понашању и емоционалном развоју (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без прилагођавања образовних исхода, а према индивидуализованом начину рада, уколико је то у интересу ученика, обезбеђује се пратилац који ће ученику помагати у усмеравању пажње при раду и уписивању одговора у тестове.

- За ученике са сметњама у понашању и емоционалном развоју (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили по ИОП-у са измењеним програмом (прилагођеним образовним исходима) из српског, односно матерњег језика и/или математике и/или пет предмета који се проверавају комбинованим тестом, школски тимови припремају тестове из математике и српског, односно матерњег језика и комбиновани тест. У припреми тестова, руководе се циљевима и исходима ИОП-а, као и задацима из збирке за полагање завршног испита и одређују врсту подршке током полагања. Тестове потписују чланови ИОП тима. Чланови тима припремају ученике за завршни испит.

- За ученике са проблемом разумевања језика на коме се остварује настава и завршни испит и/или за ученике из социјално нестимулативних средина (према подацима које школе достављају на Обрасцу 2) који су учили према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без прилагођавања образовних исхода, а према индивидуализованом начину рада, уколико је то у интересу ученика, обезбеђује се лице које ће ученику помагати у разумевању текста и захтева и/или у уписивању одговора у тестове (укључујући и превођење текста са/на матерњи језик).

У изузетним случајевима, уколико је то у интересу ученика, тестови знања који се припремају у школама. Број задатака ће зависити од циљева наставе, очекиваних исхода, сложености захтева који се постављају пред ученика и композиције теста.

3. Прилагођавање спровођења завршног испита

- Ученике са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученике из социјално нестимулативних средина за које су планирани посебни услови за полагање завршног испита, треба благовремено обавестити о томе да ће испит полагати у условима који се разликују од прописаних. Овим ученицима је потребно описати услове у којима ће полагати завршни испит.

- Припреме за полагање завршног испита ученика са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученика из социјално нестимулативних средина треба организовати у условима који су исти или слични условима у којима ће они полагати завршни испит.

- Пратиоци ученика са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученика из социјално нестимулативних средина, који ће им помагати током завршног испита, треба да буду укључени у припреме које се организују за ове ученике.

- Уколико ученици са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученици из социјално нестимулативних средина полажу испит у посебним просторијама, дежурни наставници треба да буду познати овим ученицима или да се претходно упознају са њима.

- Пратиоци ученика са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученика из социјално нестимулативних средина треба да комуницирају са учеником тако да се осигура максимална објективност проверавања знања и регуларност спровођења испита. С друге стране, од пратиоца се очекује да ученику пружи подршку и подстицај за рад.

- На испиту треба омогућити ученицима са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученицима из социјално нестимулативних средина да користе помоћна наставна средства и дидактички материјал, односно асистивне технологије, уколико је то у њиховом интересу.

4. Прилагођавање начина бодовања резултата на завршном испиту

- Ако ученици са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученици из социјално нестимулативних средина решавају тестове које припрема Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, бодовање се врши према упутству за оцењивање које је припремио Завод.

- Бодовање задатака на тестовима које припремају школски тимови треба да буде такво да ученици могу остварити резултат на тесту који износи највише 20 бодова. У коначном приказу резултата ових ученика на завршном испиту подаци о постигнућима по појединачном задатку усклађују се тако да у збиру одговарају укупном броју бодова на тесту.

Реализација акционог плана

У планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученике из социјално нестимулативних средина укључују се родитељи, односно други законски заступници ученика.

У оквиру акционог плана за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученике из социјално нестимулативних средина, школски тимови разматрају питања услова, садржаја и спровођења завршног испита за ове ученике. На основу утврђених појединачних потреба, доноси се одлука о индивидуалном програму подршке за припрему и полагање завршног испита. До завршетка школске године, за сваког ученика са сметњом у развоју и ученика из социјално нестимулативне средине треба да буду припремљени сви неопходни елементи за припрему и полагање завршног испита – услови, садржаји и начини спровођења.

У циљу квалитетне примене афирмативних мера за упис ученика са сметњама у развоју, тешкоћама у учењу и ученика из социјално нестимулативних средина у одговарајуће средње школе, од основних школа се очекује да спроведу индивидуалне програме професионалног усмеравања у које треба укључити родитеље или друге законске заступнике ученика. Пожељно је да се у овај процес укључе и потенцијалне средње школе.

Упутство за попуњавање обрасца за податке о ученицима осмог разреда за које се прилагођавају услови и садржаји завршног испита (Образац 2)

У колонама од 1 до 5 наведене су постојеће могућности пружања додатне образовне подршке ученицима у основним школама.

У редовима су наведени различити типови сметњи које ученици могу имати. Напомињемо да је дата класификација сметњи искључиво у функцији припреме услова и садржаја за полагање завршног испита за ове ученике.

Бројчани подаци уносе се за целу генерацију ученика осмог разреда и то на следећи начин:

- за сваку врсту сметње треба унети број ученика којима се пружа одговарајућа врста подршке у образовању. Нпр. ако су у осмом разреду 3 слабовида ученика, од којих 1 нема ИОП, 1 има ИОП са прилагођеним програмом наставе и учења из математике (без прилагођавања образовних исхода), а 1 има ИОП са измењеним програмом из српског, односно матерњег језика (са прилагођеним образовним исходима), тачан приказ података је:

Број колоне	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8
Врста подршке	Број ученика са сметњама у развоју без ИОП-а	Број ученика који се образују према ИОП-у са прилагођеним програмом из математике	Број ученика који се образују према ИОП-у са измењеним програмом из математике	Број ученика који се образују према ИОП-у са прилагођеним програмом из српског, односно матерњег језика	Број ученика који се образују према ИОП-у са измењеним програмом из српског, односно матерњег језика	Број ученика који се образују према ИОП-у са прилагођеним програмом из једног од пет наставних предмета (историја, географија, биологија, хемија, физика)	Број ученика који се образују према ИОП-у са измењеним програмом из једног од пет наставних предмета (историја, географија, биологија, хемија, физика)	Број ученика са проблемима у разумевању језика на коме се остварује настава и завршни испит
Тип сметње								
Слепило	/	/	/		/	/		
Слабовидост	1	1	/		/	1		

На исти начин се уносе подаци и за све остале типове сметњи, односно врсте подршке у образовању. Попуњени образац треба доставити одговарајућој школској управи најкасније до 15. маја текуће године у штампаној и електронској форми.

На основу достављених образаца из свих школа, просветни саветник задужен за координацију инклузивног образовања у школској управи припрема сумарне податке за целу школску управу, користећи исти образац у који на почетку уноси назив школске управе,

укупан број школа у школској управи и укупан број школа које су доставиле податке. Попуњен и печатиран образац са сумарним подацима школска управа доставља Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања најкасније до 01. јула текуће године.

Упутство за попуњавање обрасца за податке о ученицима осмог разреда са сметњама вида (Образац 3)

За потребе прилагођавања услова и начина полагања завршног испита ученика са сметњама вида који су се образовали према наставном плану и програму основног образовања и васпитања без ИОП-а, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања обезбеђује тестове знања из математике, српског језик и комбиновани тест на Брајевом писму на српском језику или са увећаним форматом слова и слика на српском, односно матерњем језику. То значи да ученици припадници националних мањина са сметњама вида могу добити увећан формат теста из матерњег језика, математике и комбиновани тест или им треба обезбедити лице које ће уместо њих читати захтеве из тестова и уписивати одговоре. Напомињемо да ће садржај дат у прилагођеној форми бити идентичан садржају тестова који се припремају за остале ученике у Републици Србији. То значи да ови тестови нису намењени ученицима за које је потребно прилагодити тестове, односно изменити образовне исходе из математике, матерњег језика и пет предмета (комбиновани тест) за крај обавезног образовања.

У школи треба утврдити број ученика за које Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања треба да обезбеди тестове на Брајевом писму или тестове са увећаним форматом слова и слика. Ове податке школа доставља одговарајућој школској управи најкасније до 15. маја текуће године. Обједињене податке за све школе које имају потребу за оваквим прилагођавањем тестова за своје ученике школске управе достављају Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања у штампаној и електронској форми на Обрасцу 2 најкасније до 20. маја текуће године. Обавештење садржи називе школа и број тестова који се потражују.